



Universiteit  
Leiden  
The Netherlands

## Boekbespreking van: De Europese deling

Jurrijens, R.Th

### Citation

Jurrijens, R. T. (1974). Boekbespreking van: De Europese deling. *Acta Politica*, 9: 1974(1), 95-96.  
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449415>

Version: Publisher's Version  
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)  
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449415>

**Note:** To cite this publication please use the final published version (if applicable).



staan t.o.v. hun beroepsstand.

Van der Haak benadert de wijze waarop de onderzochte ontvangers zijn geïnformeerd met behulp van het begrippenapparaat dat Rogers en Shoemaker hanteerden in hun *Communication of Innovations*. Het op de hoogte zijn van informatie zoals bijv. over de ABW brengt hij in verband met de behoefte aan sociale status, wat ik niet het sterkste gedeelte van zijn boek vindt. Om de aangetroffen discrepantie tussen kennis en gebruik te verminderen, dus om de prestige-barrière bij objectief-behoefte te overwinnen, bepleit hij als afzonderlijke doelstelling van de voorlichting 'het verbreiden van de opvattingen over sociale rechtvaardigheid, waarvan de algemene bijstandswet een uitvloeisel is'. Het onderzoek maakt een degelijke indruk, zij het dat enkele methodologische zwaktes zijn aan te geven. De relatieve effectiviteit van de verschillende informatiebronnen voor de gebruikers of potentiële gebruikers van de ABW komt nauwelijks uit de verf.

Een groot probleem bij dit soort onderzoeken ligt in de criteria die men ten aanzien van de effectiviteit van voorlichting aanlegt. Er wordt bij de bespreking van het voorlichtingsbeleid door het ministerie van CRM forse kritiek op de gepleegde voorlichting geleverd, maar na lezing van het hele boek moet men zich afvragen of het effect van de voorlichting aanmerkelijk anders zou zijn geweest indien tevoren met de door de schrijver aangedragen gezichtspunten rekening was gehouden, terwijl het tevens de vraag is of men er tevoren mee had kunnen rekenen.

Hiermee wil overigens niet worden gezegd dat wijsheid achteraf niet zeer behartigenswaardig kan zijn. Wat dit betreft bevat Van der Haaks boek nuttige wijsheid. Uit een oogpunt van voorlichting valt het vooral te waarderen dat hij veel aandacht vraagt voor het agogische aspect van de overheidsvoorlichting. De commissie heroriëntatie overheidsvoorlichting (commissie-Biesheuvel), die meer aandacht heeft geschonken aan openbaarheid bij de beleidsvorming dan bij de beleidsuitvoering, is hieraan nauwelijks toegekomen.

Overigens kan ook hierbij de vraag worden gesteld in hoeverre het paard achter de wagen wordt gespannen. Als een wet bedoeld is voor bijstandbehoevende burgers, waarom moet het maken van zo'n wet dan primair een elitaire aangelegenheid zijn en moet de doelgroep van de wet achteraf via agogisch geïnspireerde voorlichting over de zegeningen van de wet worden geïnformeerd? Zo'n scheiding tussen beleidsvorming en beleidsuitvoering past voortreffelijk in het patroon van een consumptiemaatschappij, maar minder in een samenleving van verantwoordelijke burgers. Deze slotopmerking is overigens geen kritiek op Van der Haak, veeleer een aanvulling op zijn beleidsadviezen, gericht aan het adres van toekomstige wettenmakers.

Jan van Putten

**G. B. J. Hilterman, De Europese deling.  
Bussum (Unieboek), 1972, -219 p., f 19,90**

Een studie over de aanloop tot de koude oorlog, en zeker een van eigen bodem, verdient alle aandacht. Ook al merkt Hiltermann in het begin van zijn proefschrift reeds op dat hem geen nieuwe gegevens met sensationele onthullingen ter beschikking staan, op zichzelf is een boek, waarin de schrijver als werkwijze gekozen heeft 'de gang van zaken te rekapitulieren' al waardevol. Hiltermann wil echter meer, zo zegt hij in zijn inleiding: 'Daargelaten wat moet worden gedacht van de naoorlogse Russische buitenlandse politiek en haar doelstellingen in het algemeen, dient te worden erkend, dat aan de drijfveren van het Oosten voor zijn politiek met betrekking tot Duitslands toekomst, die in wringing met die van de westelijke wereld het nu zichtbare resultaat heeft opgeleverd, weinig aandacht is besteed. Daarbij gaat het om de invloed van Polen, de Tsjechoslowaakse Republiek, en in het bijzonder de USSR. Het is de bedoeling in dit geschrift te trachten daaromtrent enige opheldering te verschaffen'.

Het gaat Hiltermann om de (konstante) factoren, die een rol gespeeld hebben bij het tot stand komen van de politiek van de drie genoemde landen met betrekking tot Duitsland. Dit in ogenschouw genomen, kunnen we niet anders constateren dat het boek een weinig gestructureerd geheel is geworden. Immers op p. 138 lezen we: 'De verdeling van Duitsland is derhalve niet een op zichzelf staand feit; ze is voltrokken als onderdeel van de strijd om de afgrenzing van invloedssferen in geheel Europa'. en 'De zaak van de Duitse deling en de Duitse hereniging monopoliseerde de aandacht en domineerde de discussie. De gehele wereldpolitiek leek wel om Duitsland te draaien. Het grote onderliggende probleem werd daardoor geheel aan het oog onttrokken. Toch was in feite de vraag aan de orde welk nieuw krachtenpatroon de Europese politieke situatie ging bepalen'. Wanneer we nu dit gegeven, alsmede de titel — de Europese deling — naast de hierboven geciteerde probleemstelling leggen, dan kan men zich terecht afvragen of de vlag de lading wel dekt.

De opzienbarende verschuivingen in de verhoudingen in het Europese krachtenveld moeten volgens Hiltermann als de 'causa major' worden aangemerkt: zonder deze zouden alle opgesomde motieven geen rol hebben kunnen spelen. Die verschuivingen kwamen tot stand door 'een revolutionaire vergroting van de potentie van Oost-Europa, gepaard gaande met een dramatische verzwakking van die van Midden- en West-Europa'. Het feit dat dit verder helemaal niet ter sprake komt in het verhaal (wel onderstreept de schrijver de economische ontreding in de Sowjet-Unie) doet J. W. van der Meulen in zijn bespreking in de *Internationale Spectator* (22 januari 1973) spreken van een detectiveroman waarin de moord gepleegd is door iemand die in de rest van het verhaal helemaal niet voorkomt.

Komt de 'causa major' pas aan het eind van het boek ter sprake, hetzelfde geldt voor de 'drijfveren' waarvan in de eerder genoemde probleemstelling sprake is. Enkele worden summier aangestipt, vergezeld van het oordeel van enkele schrijvers. Konklusies uit het voorgaande verhaal zijn het echter niet en erg veel systematiek valt er ook niet in te ontdekken. Meer systematiek vinden we bijvoorbeeld in het eerste hoofdstuk van Richard F. Rosser, *An Introduction to Soviet Foreign Policy*, Englewood Cliffs, N.J., 1969, waarin deze in twee categorieën negen theorieën onderscheidt. In de eerste categorie vallen de Sowjet-



verklaring, de geo-politieke verklaring, het streven naar veiligheid of het reageren op het machtsverwicht, de Russische erfenis, de nationale (en bolsjewistische) karaktertheorieën en het totalitarisme. In de tweede categorie onderscheidt Rosser: de handhaving van de macht door de elite, behartiging van het nationale belang en de invloed van de Marxistisch-Leninistische ideologie. Ook Hiltermann stuit op Rossers eerste theorie, die van de Sowjet-verklaring: 'Dit feit (het aan de macht komen van de werkende massa) zou de Russische buitenlandse politiek een geheel ander karakter hebben gegeven, geheel andere doelen en volkomen andere bronnen van kracht en invloed en middelen en methoden'. Dit gebeurt echter in de inleiding bij de behandeling van de bronnen en hij komt er verder niet meer op terug. Ook de geo-politieke verklaring komt ter sprake, bijvoorbeeld op p. 156: 'Bovendien is Rusland als typisch 'landlocked', laat-ontwikkeld 'kernland' noodzakelijkerwijs gedwongen te streven naar het verkorten van zijn verbindinglijnen met de kust en het opstuwen van zijn invloedssfeer in de richting van de open zee. Dit legitieme verlangen, tezamen met het natuurlijke belang bij invloed in een cordon van grensstaten, geven Moskou aanvullende redenen om de Oosteuropese groepering in stand te houden'. 'Wat is echter 'legitiem verlangen' en wat 'natuurlijk belang'?

In de 'Slotsommen' op p. 144 komt de schrijver tot de konklusie 'Juister schijnt het er van uit te gaan, dat alle op Duitsland betrekking hebbende motivaties zich hebben doen gelden, maar evenzeer alle Russische klassieke en kommunistische motivaties invloed hebben uitgeoefend'. Aanknopingspunten in het verhaal worden hier echter niet gegeven.

De 'rekapitulatie van de gang van zaken' als verdienste van Hiltermanns boek hebben we al naar voren gebracht. Een bijkomend positief punt daarbij nog is het vermelden van Russische bronnen. De schrijver, dan wel de drukker, zijn echter nogal zorgeloos met de Russische titels in de literatuurlijst omgesprongen. Ook de verregaande onvolledigheid van de index is opvallend.

Ons voornaamste bezwaar richt zich dus tegen de verwerking van het materiaal in het kader van de probleemstelling. Indien de schrijver vooraf kennis genomen had van enige politikologische literatuur (over beleidsanalyse bijvoorbeeld) dan zou dat niet alleen van invloed geweest zijn op zijn aanpak, maar ook op de duidelijkheid in zijn terminologie. Naar definities van gebruikte begrippen zal men tevergeefs zoeken, terwijl bijvoorbeeld op p. 144 motivaties, doeleinden, motieven, verlangens en programma van wensen achter- en door elkaar gebruikt worden.

Hier komen we op het meer algemene probleem van de verhouding van de geschiedenisstudie tot de sociale wetenschappen. 'History as Social Science' vormt een dermate groot probleem, dat Von der Dunk zelfs van een krisissituatie in de geschiedenisstudie spreekt (men zie hiervoor zijn artikel in 'NRC/Handelsblad' van 9 februari 1973 en het artikel van H. A. Diederiks en M. A. Wes van 23 maart 1973 eveneens in dit blad). Hiltermanns boek bevestigt het reële bestaan van die crisis.

R. Th. Jurrjens

**Kontroversiële Polemologie, door de Polemologische Studiegroep  
Amsterdam, Amsterdam (Lynx), 1972, -216 p., f 9,75**

**Hylke Tromp, red., Kritische Polemologie, studies over politiek, vrede en geweld, Polemologische Studiën, 15, Assen (Van Gorcum), 1973, -233 p., f 14,50**

De hier besproken bundels zijn een soort 'fall-out' van het grote debat over doelstellingen, werkwijze en centrale concepten van de polemologie, dat in de jaren 1968/1969 vanuit Scandinavië op gang gebracht werd (Galtung, Schmid, Dencik). De kritiek van de 'radicale' of 'kritische' polemologen kwam bij de polemologen van het eerste en tweede uur aan als een dolkstoot in de rug. Deze eerste generatie, die zo vertrouwd was met de kritiek van rechts ('polemologie probeert een wetenschappelijk tintje te geven aan pacifisme en fellow-traveling') dreigde opeens links te worden ingehaald. De pijlen van de critici richtten zich op de borst, die hen had gevoed. Beide stromingen waren het product van hun tijd. In de jaren vijftig was het de Oost-West confrontatie en het vermijden van de grote oorlog met kernwapens, die als eerste punt op de agenda van de polemologie stonden. In de jaren zestig was dat de afhankelijkheid en uitbuiting van de kleinen door de groten, gesymboliseerd door de strijd tussen mier en olifant, die in Vietnam plaats vond.

Een roloppvatting, die de polemoloog ziet als de neutrale 'peace specialist' die symmetrisch boven de partijen staat (omdat vrede immers in het belang van iedereen zou zijn) leidt, als het gaat om een conflict tussen onderdrukkers en onderdrukten, impliciet of expliciet, tot partij kiezen voor de systeemhandhavende belangen van de eersten. De traditionele polemologie kwam onder kritiek vanwege het beweerde onvermogen de werkelijke belangrijke problemen te analyseren en vanwege de onaanvaardbaarheid van de gehanteerde, enge begrippen vrede en conflict. Deze concepten waren, zo stelden de critici, het gevolg van ideologische fixaties, die het onmogelijk maakten zich te bevrijden van de conventionele opvattingen. Daardoor werden de polemologen gewild of ongewild het werktuig van diegenen in wiens belang het is de status quo niet te veranderen. 'Vaak laat de polemologie zich geheel openlijk in haar theorie, methode, probleemstelling, mentaliteit, kortom in heel haar organisatie, structuur en zelfopvatting bepalen door de belangen, die het systeem steunen. Deze wetenschap is in wezen een ordinair propaganda-instrument' (Kontroversiële Polemologie, p. 176).

Ondanks de ernstige bezwaren, die men kan en moet hebben tegen veel wat in de bundel Kontroversiële polemologie, in het voetspoor van de Scandinaviërs en Duitsers, als Villmar en Senghaas, met veel aplomb wordt geponeerd, hebben de publikaties van de Polemologische Studiegroep Amsterdam de belangrijke verdienste het grote debat ook in Nederland mede op gang gebracht te hebben. Het is daarbij wel enigszins ironisch dat dit debat elders alweer over zijn hoogtepunt heen is, waarbij het opvallend is (zoals bleek op de General Conference van de International Peace Research Association in Bled, 1971) dat de polarisatie niet heeft geleid tot een breuk, maar tot een belangrijke verbreding van concepties, het aansnijden van nieuwe onderzoeksgebieden en een diepgaande discussie over toepassingsmogelijkheden van de polemologie.<sup>1</sup>

De bundel Kontroversiële Polemologie is ontstaan in 1970 toen aan de Vrije